

УДК 329.055.2–028.81(477)

**ІДЕОЛОГІЧНІ ДОКТРИНИ
ПАРАМІЛІТАРНИХ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ
ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ (1990–2014 РР.)****IDEOLOGICAL DOCTRINES OF PARAMILITARY
RIGHT-RADICAL UNIONS IN UKRAINE
(1990–2014)****Васильчук Є. О.,**

доктор політичних наук, доцент кафедри філософії, політології та українознавства, Київський національний університет технологій та дизайну (Київ, Україна), e-mail: vasilchuk220384@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Vasylchuk E. O.,

Doctor of Political Sciences, assistant professor of philosophy, political science and Ukrainian, Kyiv National University of Technology and Design (Kyiv, Ukraine), e-mail: vasilchuk220384@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Проаналізовано ідеологічні доктрини парамілітарних праворадикальних об'єднань в Україні (1990–2014 рр.). Зазначено, що аналіз ідеологічних доктрин парамілітарних об'єднань правих радикалів засвідчив частковий розрив з інтелектуальними традиціями ОУН 1920–1940-х рр. Попри визнання інтелектуальної спадщини оунівських теоретиків сучасні праві радикали намагаються лише запозичити в них такі принципи, як революціонізм, агресивний активізм, тоталітарність і авторитарність, антилібералізм та національний егоїзм. Констатується, що лідери парамілітарних праворадикальних об'єднань прагнуть встановлення суспільно-політичного ладу, який в умовах поліетнічності українського суспільства забезпечував би виняткові переваги лише представникам «титової нації», не зв'язуючи на права і свободи національних меншин.

Ключові слова: правий радикалізм, парамілітарні об'єднання, мілітаристський пафос, ідеологічні доктрини.

The ideological doctrines of paramilitary right-radical associations in Ukraine (1990–2014) are analyzed. It is noted that the analysis of the ideological doctrines of the paramilitary associations of the right-wing radicals showed a partial break with the intellectual traditions of the OUN of the 1920–1940s. Despite the recognition of the intellectual heritage of Oun theorists, modern right radicals are only trying to borrow in them such principles as revolutionaryism, aggressive activism, totalitarianism and authoritarianism, anti-liberalism and national selfishness. It is stated that the leaders of paramilitary right-radical associations seek to establish a socio-political system that, in the conditions of polyethnicity of Ukrainian society, would provide exclusive preferences to the representatives of the «titular nation», notwithstanding the rights and freedoms of national minorities.

Keywords: right radicalism, paramilitary unions, militant pathos, ideological doctrines.

Постановка проблеми. На початку 1990-х рр. Україна ввійшла в період масштабних політичних, соціально-економічних та правових трансформацій. Радикальні системні зміни суспільного життя супроводжувались аномальним зростанням злочинності, появою в соціумі різноманітних форм агресії й насильства. Політичне життя українського суспільства поряд із проголошеною лібералізацією, багатопартійністю і політичною конкуренцією урізноманітнювалося появою та стрімким поширенням неконвенціональних форм політичної участі. Їхні прихильники намагались утвердити думку про те, що в умовах системної кризи українського суспільства парламентські форми функціонування є неефективними, адже відсутність сталих демократичних традицій

перетворила суспільно-політичні свободи, які раптово з'явилися, на інструмент анархії, охлократії й тотального беззаконня.

Сам процес демократизації суспільного життя в Україні спричинив ревізію поглядів на відносини власності, розподіл владно-політичних повноважень і форм політичної участі. У цей час на авансцену суспільного життя вийшли спільноти, які тривалий час перебували під гласною або негласною забороною, піддавалися репресивно-правовому впливу з боку правоохоронних і безпекових органів через свою економічну діяльність, політичні погляди, несумісні з нормами і принципами радянського суспільства, або через відверту кримінальну спрямованість. Нівелювання правоохоронної й регулятивної функції держави в економічній сфері, слабкість та невизначеність правового і соціального статусу працівників силових структур, вплив професійних кадрів із правоохоронної системи та їхнє часткове переміщення до комерційних установ створили умови для швидкого незаконного надзбагачення нових політичних та підприємницьких еліт.

Поряд із цим переважна більшість населення переживала складний і болісний процес адаптації до нових умов економічного й політичного життя. На тлі стрімкого падіння життєвого рівня та збідніння надії на довгоочікувані демократичні права і свободи змінилися відчуття безвиході та соціального песимізму. Своєю чергою, це спричинило зміну ставлення найбільш знедолених соціальних груп до суспільно-політичних діячів, імена яких асоціювалися в масовій свідомості з демократичними реформами суспільного життя в Україні. Проголошені ними реформаторські ідеї зазнали значної негативізації, а діяльність у цьому напрямку стала для населення уособленням неспроможності виконати свої обіцянки, що пов'язувалося з професійною некомпетентністю, надмірним популізмом, соціальною демагогією і корупцією.

Зазначені обставини великою мірою спричинили в українському суспільстві активізацію діяльності різноманітних радикально налаштованих суб'єктів суспільно-політичного життя, які вважали, що лише з позицій сили можливо відновити соціальну справедливість. Їхні керівники, неформальні лідери й ідеологи, використовуючи різні форми агітаційно-пропагандистської діяльності, проголошували, що приборкати розгул злочинних угруповань, припинити свавілля представників державно-бюрократичного апарату, навести лад у державі можна лише за допомогою реалізації цілеспрямованої політики збройного насильства. Така гранично спрощена інтерпретація актуальних суспільних проблем і примітивні рецепти їхнього розв'язання знаходили живий відгук серед доведених до відчаю окремих соціальних прошарків та поступово легітимізували політичне насильство в масовій свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику правого радикалізму тривалий час займаються такі автори, як Е. Андрущенко [1],

С. Вишинський [3], М. Кравченко [18] та ін. Проте зазначені автори не приділяють значної уваги висвітленню особливостей ідеологічних доктрин суб'єктів правого радикалізму, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз ідеологічних доктрин парамілітарних праворадикальних об'єднань в Україні. Які активно провадили свою діяльність протягом 1990–2014 рр.

Виклад основного матеріалу. Домінантну позицію в суспільно–політичному житті в Україні на початку 1990–х рр. посів ультрапатріотичний тренд. Заклики до «захисту Батьківщини» і розбудови національних Збройних сил із боку радикально налаштованих політичних сил на тлі скорочення чисельності військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, стрімкого погіршення їхнього соціального становища, девальвації престижу військової служби і правоохоронної діяльності спричинили часткову мілітаризацію політичного життя. Почали виникати політичні партії та суспільно–політичні рухи з паравійськовою структурою або такі, що мали у своєму складі латентні бойові підрозділи. Існування парамілітарних фракцій у складі низки суб'єктів політики та їхня неприхована орієнтованість на силові форми участі в політичному житті засвідчили, що в Україні почала формуватися своєрідна альтернатива Збройним силам і правоохоронним органам, соціальною базою якої стали колишні військовослужбовці та правоохоронці, депривовані особи з українськими радикальними поглядами. Призначенням цих альтернативних паравійськових формувань, що діяли поза правовим полем, стала підготовка активістів до майбутніх силових сценаріїв розвитку політичних подій. Крім того, їхній активізм мав значний пропагандистський ефект, адже в програмно–ідеологічних працях радикально налаштованих політичних сил воєнізований характер діяльності мав особливе романтичне забарвлення. В ультрапатріотичній риторичній практиці таких суб'єктів політичного життя постійно наголошувалося на готовності своїх активістів усіма можливими засобами, навіть ціною власного життя, відстояти незалежність України.

В інституціональному й ідеологічному контекстах роль мілітаристського чинника в розбудові праворадикальних спільнот була різною. Консервативні праворадикальні сили, про які йшлося вище, попри декларування своїх бажань стати парламентськими партіями, також створювали у своєму складі парамілітарні фракції, які камуфлювалися спортивною і військово–патріотичною підготовкою молоді та необхідністю охорони масових заходів від можливих провокаційних учинків із боку політичних опонентів. Так, у складі ВПО «Державна самостійність України» існував воєнізований підрозділ «Варта ДСУ» на чолі з В. Стадніченком. Керівництво Соціал–національної партії України заохочувало розбудову т.зв. «народних загонів» і «Товариства сприяння Збройним силам та

Військово–морському флоту України «Патріот України», яке очолював А. Парубій. Від 2014 р. свої воєнізовані формування має й ВО «Свобода». Активістами цієї праворадикальної партії, придатними за станом здоров'я і морально–вольовим якість до військової служби, було створено добровільні батальйони «Легіон Свободи» та «Січ». Парамілітарні фракції не мали організаційної самостійності та безпосередньо підпорядковувалися керівництву праворадикальних партій. Їхні ідеологічні орієнтири повністю відповідали ідеям «материнської» політичної сили, у яких, як убачається з вищенаведеного аналізу консервативних праворадикальних ідеологічних доктрин, ультрапатріотичний декорум формується з традиційних ідеологічних кліше, запозичених в українських націоналістичних організаціях 1920–1940–х рр., та мілітаристського пафосу, що впливає з націоналістичної ідеології «Батьківщина в небезпеці!».

У консервативних праворадикальних партіях пріоритет закріплювався за парламентськими формами функціонування, які передбачають прихід до влади через перемогу на виборах. Тому наявним у їх складі воєнізованим формуванням надавалося другорядне значення.

Натомість інші праворадикальні спільноти не вважали для себе першочерговим завданням участь у виборчих кампаніях задля здобуття й утримання влади. Вони переважно орієнтувалися на силові сценарії розвитку політичної ситуації в країні, а тому головну роль у своїй діяльності вбачали в розбудові воєнізованих і збройних формувань.

Орієнтованість виключно на насильницькі форми політичної участі знайшла своє відображення в ідеологічних доктринах парамілітарних об'єднань правих радикалів. У різноманітних програмно–ідеологічних працях мілітаристських праворадикальних теоретиків досить виразними є танатофілічні мотиви, що посилюються семантемами «вбивати», «знищити», «руйнувати», «стріляти», «гинути» тощо. Надмірний песимізм, що трансформується у високу тривожність, потяг до смерті та впевненість у неминучості загибелі, є характерною ознакою програмно–ідеологічних праць, що використовуються для підготовки активістів парамілітарних праворадикальних об'єднань. Пафосно–трагедійне наповнення цих документів формується з двох компонентів:

– мортидозного, який обґрунтовує потяг до смерті та переконання в її фактичній неминучості для бойовика з парамілітарних формувань;

– деструдозного, що загострює інстинкт агресії в активістів парамілітарних об'єднань, орієнтує їх на насильницькі та руйнівні дії.

Така специфічна ідеологічна практика має на меті максимально витіснити зі свідомості бойовиків із парамілітарних праворадикальних об'єднань боязнь смерті, «вимкнути» моральні хвилювання й докори сумління за скоєння насильницьких дій. Подібні цілеспрямовані ідеологічні впливи на свідомість активістів парамілітарних структур передбачають нейтралізацію їхніх вольових якостей

задля досягнення безумовного підпорядкування та виконання поставлених завдань.

Характерною ознакою українських праворадикальних об'єднань, що сповідують принципи та ідеї расового й етнічного націоналізму, а також орієнтуються на воєнізовані та силові форми політичної участі, є тотальна етнізація всіх аспектів суспільного життя. Визначальний вплив на формування їхніх ідеологічних доктрин чинять програмові праці класиків українського інтегрального націоналізму М. Міхновського [25], Д. Донцова [5–6], С. Бандери [2], Я. Стецька [33], М. Сціборського [35–36], Ю. Липи [20], Л. Ребета [30] та ін. Серед інших ідейних джерел варто відзначити твори ідеологів європейських праворадикальних рухів 1920–1940-х рр. Так, в окремих працях ідеологів сучасного правого радикалізму в Україні досить часто зустрічаються алюзії, цитати і посилання на твори А. Гітлера «Моя боротьба» [4] та Б. Муссоліні «Доктрина фашизму» [26].

Історично першим парамілітарним праворадикальним формуванням в Україні стала «Варта Руху», яка виникла в 1989 р. Попри те, що це об'єднання було супутниковою структурою Народного Руху України, її представники, на відміну від «рухівців», які перебували на поміркованих національно-демократичних позиціях, вирізнялися своїми радикально-націоналістичними поглядами. Український науковець Е. Андрющенко зазначає, що парамілітарний характер цієї структури зумовлювався такими ознаками, як спеціальна підготовка кадрів, організаційна структура за військовим зразком і система звань, наявність уніформи. Значна частина активу «Варти Руху» складалася з колишніх військовослужбовців та спортсменів. Серед завдань, які ставили перед собою керівники цього об'єднання, були охорона громадських заходів націоналістичних сил, розширення своїх лав за рахунок молоді, підготовка активу для протистоянь із правоохоронними органами в разі здійснення силового тиску на «материнську» структуру, тобто політичну силу, супутником якої була «Варта Руху» [1, с. 47]. Програмно-ідеологічні праці, які використовувалися для навчання з активістами цього об'єднання, відсутні, однак про характер ідеологічних уподобань свідчить той факт, що після фактичного припинення існування «Варти Руху» її активісти розчинилися в близькоспоріднених політичних організаціях, які мали воєнізований характер діяльності або містили латентні бойові структури (СНПУ, ВО «Тризуб» імені Степана Бандери, УНА–УНСО, «Варта ДСУ»).

Надалі через ускладнення внутрішньополітичної ситуації в Україні та невизначеність її геополітичного курсу, що зумовлювало виникнення суперечностей із колишніми радянськими республіками, насамперед, із Російською Федерацією, у переважній більшості радикально налаштованих політичних сил існували власні не передбачені законами воєнізовані або збройні формування. Їхня ідеологічна спрямованість визначалась ідейно–

політичними пріоритетами «материнської» партії або руху.

На відміну від расистських імперативів представників ДСУ та СНПУ, керівники й ідеологи Всеукраїнської організації «Тризуб» імені Степана Бандери, як впливає із самої назви організації, орієнтуються на ідеологію і практику «бандерівської» фракції Організації українських націоналістів. Відповідно, очільники «Тризубу» В. Іванишин, Є. Філь та Д. Ярош у своїх програмових працях використовують ідейно-теоретичну спадщину Д. Донцова, С. Бандери, Я. Стецька, С. Ленкавського, Ю. Вассіяна та ін. Так, у статуті організації прямо зазначається: «Всеукраїнська організація «Тризуб» імені Степана Бандери – організація орденського типу, побудована на засадах традиційного українського християнства, ідеології українського націоналізму в інтерпретації Степана Бандери, принципах добровільності і вузькофункціональності та побратимства» [32].

Тому аналіз програмно-ідеологічних праць представників «Тризубу» засвідчує використання значної кількості пасажів, алюзій, цитат, фразеологічних конструкцій, наявних у творах ідеологів ОУН(б). Фактично ідеологи організації не ставлять за мету подальшу розбудову ідеології українського націоналізму, а лише намагаються адаптувати ідейну спадщину своїх попередників до сучасних реалій. У статутних та програмових документах «Тризубу» серед завдань відзначено розроблення та здійснення агітаційно-пропагандистських заходів, спрямованих на поширення в суспільстві ідеології українського націоналізму [див. 28; 32].

Наявність прямих ідеологічних запозичень ілюструють певні приклади. Зокрема, представники організації, як впливає з її статуту, своєю метою вважають: «Здобути, закріпити і розбудувати Українську Самостійну Соборну Державу – державу української нації на етнічних українських землях зі своїм власним суспільним ладом, відповідно до потреб і бажань українського народу, який би запевнив українській нації всебічний розвиток, усім громадянам України – Свободу, Справедливість, Добробут» [32]. Треба зазначити, що ідеологічний фетиш «Українська Самостійна Соборна Держава» (УССД), яким досить часто послуговуються представники «Тризубу», був сформований у 1940-х рр. і належить ОУН(б).

У відозві «Ми бандерівці! Ми йдемо!» ідеологи «Тризубу» проголошують: «Збудуємо Українську Державу або згинемо у боротьбі за Неї» [24], що є прямим запозиченням із «Декалога українського націоналіста» С. Ленкавського – одного з провідних ідеологів ОУН(б) [див. 19]. У статуті «Тризубу» визначено перелік гасел організації, які також є прямими запозиченнями з програмових творів та агітаційно-пропагандистських матеріалів ідеологів та учасників національно-визвольної боротьби 1920–1950-х рр. Наприклад, гасла «Бог, Україна, Свобода!», «За Українську Самостійну Соборну Державу!», «Свобода народам! Свобода

людині!»), «Київ проти Москви!» були винесені ідеологами ОУН(б) у 1940–х рр. «Україна для українців!» – гасло, яке висунув М. Міхновський у своїй праці «Самостійна Україна». Девіз «Воля або смерть!» належить діячам «Холодноярської республіки», що існувала протягом 1918–1922 рр. у Чигиринському районі Черкаської області.

На офіційному сайті організації розміщено перелік цитат українських літераторів та діячів національно-визвольного руху, призначення яких, очевидно, полягає в додатковій ілюстрації програмових завдань та ідейних орієнтацій представників «Тризубу». Так, висловлювання з програмових праць ідеологів українського націоналізму М. Міхновського, Д. Донцова, Ю. Вассіяна, М. Сціборського, С. Бандери, Ю. Липи, Я. Стецька та ін. мають чітко засвідчити ідеологічну спрямованість організації та підкреслити її спорідненість зі своїми аналогами 1920–1950–х рр. (Української військової організації Є. Коновальця, «бандерівської» фракції ОУН), а окремі пасажи з патріотичних творів Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та ін. ілюструють ідеологічні настанови на національно-визвольну боротьбу, жертвовність в ім'я певних ідеалів та виконують роль своєрідного «посилувача» сприйняття програмових тез цієї організації.

Адаптація ідейно-теоретичної спадщини діячів ОУН(б) керівниками й ідеологами «Тризубу», як доводить аналіз їхніх програмових творів, відбувається без належного ґрунтового філософського осмислення сучасних реалій, що вказує на нерозуміння й ігнорування причинно-наслідкових зв'язків суспільного розвитку, а тому має здебільшого спекулятивний характер, оскільки вибудовується переважно довкола наявних у суспільстві проблем і критики діяльності органів державної влади України та її окремих посадових осіб.

Основою ідеології «Тризубу» є спрощене, проте максимально радикалізоване протиставлення організації об'єднанням та особам, які мають принципово інші світоглядно-ідеологічні переконання. Зокрема, традиційно прибічники націоналістичного дискурсу ворогами української державності визнають прихильників комуністичної ідеології, що зумовлюється впливом ідеологічної спадщини ОУН(б). У цьому контексті «Тризуб» не є винятком. Його керівники вважають представників комуністичної ідеологічної течії прихильниками «комуно-сатанинських ідей» та інструментами «імперської експансії», а ідеологів та керівників СРСР В. Леніна та Й. Сталіна – «міжнародними терористами», «комуністичними гадами» і «злочинцями» [див. 39–40].

Характерною ознакою ідеологічних праць представників цього угруповання, зокрема й нинішнього Голови Центрального Проводу «Тризубу» Д. Яроша, є тотальна етнізація наявних суспільних проблем при запереченні расистських теорій. Так, Д. Ярош, критикуючи своїх політичних опонентів, якими, на його

думку – традиційну для націоналістичного дискурсу, є «колишні московські окупанти та колонізатори, московська п'ята колона у вигляді різних «червоних» та «лівоцентристських» партій, п'ята колона західного демолібералізму у вигляді різних «центристських», «правоцентристських», «демократичних», «національно-демократичних» і навіть «теж-націоналістичних» організацій» [40], особливу увагу звертає на ідеологічну діяльність Соціал-національної партії України та її наступника – Всеукраїнське об'єднання «Свобода». Ідейна непослідовність цієї політичної сили, з його погляду, полягає в тому, що її представники «...кидаються у расизм, у профашистські крайнощі, використовують у своїх писаннях ідейні елементи рунвірівства...» [40].

Схильність до етнізації суспільних проблем в ідеології «Тризубу» унаочнюють ідеологічні механізми визначення ворогів України, на боротьбу з якими спрямовує зусилля ця організація. Так, уже цитований Д. Ярош вважає, що в Україні сформовано режим «внутрішньої окупації» з представників «внутрішніх антинародних та антинаціональних сил, які зводять до мінімуму політичні права корінної нації (а це майже 80% населення), захоплюють і використовують виключно у власних інтересах державний механізм, фінансову сферу, економіку, інформаційний простір країни, намагаються штучно ділити і деморалізувати, денаціоналізувати і нищити поневолену ними націю, щоб унеможливити її згуртування під прапором своєї національної ідеї, її визвольну боротьбу і своє власне – національне державотворення і народовладдя» [40]. Крім того, ворогами української державності вважаються Російська Федерація, представники російської національної меншини та Російська православна церква [див. 39; 41].

Отже, такі ідеологічні орієнтири є не принципово новими, оригінальними доробками ідеологів «Тризубу», а лише результатом запозичень і спадковості ідеологічних традицій ОУН(б). Навіть декларовані ідеологами організації антиглобалістські сентенції не можна вважати спробою привнесення власних ідей у розроблення сучасної націоналістичної ідеології. Проголошення ідеологами цього об'єднання своїми союзниками «в боротьбі за національне визволення» європейських екстремістських і терористичних угруповань, таких як «Ірландська республіканська армія», «ЕТА» тощо, висловлення солідарності з корсиканськими, фламандськими, шотландськими сепаратистами під гаслами «Світ без імперій!» та «За вашу і нашу свободу!» свідчать лише про спробу адаптації гасла ОУН(б) 1940–х рр. «Свобода народам! Свобода людині!» та фрагментів ідеологічної практики Антибільшовицького блоку народів, створеного за ініціативи ОУН(б) у листопаді 1943 р., до діяльності «Тризубу».

Фактично ідеологія «Тризубу» є несистематизованим набором цитат із творів класиків українського інтегрального націоналізму, спроб їхньої адаптації до сучасних реалій та

фантазмагоричних ідей про необхідність боротьби з уявним «ворогом». Виключно спрощене розуміння сучасних суспільно-політичних і соціально-економічних реалій, спроби створення міфологізованого образу своїх керівників та ідеологів шляхом відпрацювання всередині «Тризубу» жорсткої парамілітарної ієрархії, проведення ідеологічних занять, на яких актив «Тризубу» має лише механічно відтворювати уривки з текстів програмових праць керівників організації (В. Іванишина, Д. Яроша, окремих класиків українського націоналізму тощо) без їх належного осмислення, вочевидь, свідчать про принципову орієнтацію очільників цього угруповання на необхідність усереднення інтелектуального рівня своїх активістів, що дає змогу маніпулювати їхньою свідомістю і поведінкою при плануванні та здійсненні заходів екстремістської спрямованості.

Натлі захоплення етнократичними ідеями лідерів «Тризубу» ідеологія і практика найчисельнішої парамілітарної організації 1990-х – початку 2000-х рр. «Українська національна асамблея – Українська народна самооборона» мають вигляд своєрідного постмодерністського арт-проекту, що еkleктично поєднує ідеї українського інтегрального націоналізму з традиціями європейської контркультури 1960-х рр., культурфільософськими ідеями ліворадикальних філософів та політиків-революціонерів (Г. Маркузе, Г. Дебор, М. Кадафі, Мао Цзедун), гаслами західноєвропейських екстремістських і терористичних угруповань 1960–1980-х рр. (німецька «Фракція Червоної Армії» У. Майнхоф та А. Баадера, італійські «Червоні бригади» Р. Курчо та ін.), елементами етики й естетики вітчизняної кримінальної субкультури та східних містичних учень.

Ця політична партія постала в результаті розколу Спільки незалежної української молоді (СНУМ) на демократичну і націоналістичну фракції. Згодом остання, серед лідерів якої були керівник Київського СНУМу Д. Корчинський та виключений з її лав «за екстремізм» О. Вітович, трансформувалася в Українську націоналістичну спілку (УНС), що перебувала на позиції класичного українського націоналізму М. Міхновського та Д. Донцова. З утворенням Української міжпартійної асамблеї (УМА), яка стала своєрідною націоналістичною альтернативою громадським формам консолідації націонал-демократичного руху в Україні, представники УНС поступово посіли в ній керівні позиції та здійснили перейменування в «Українську національну асамблею». Згодом при ній було утворено парамілітарний блок – Українську народну самооборону. Саме під аббревіатурою «УНА–УНСО» ця організація стала найбільш відомою в Україні та за кордоном. Серед прихильників УНА–УНСО, чиї ідеї мали визначальний вплив на формування ідеології цієї правоекстремістської організації, варто виокремити А. Луїноса, Д. Корчинського, О. Вітовича.

На відміну від низки радикальних націоналістичних політичних партій та громадських

об'єднань, що переважно орієнтувалися на ідейний багаж «бандерівської» фракції ОУН і намагалися практично без змін перенести його до своїх програмових документів, ідеологи УНА–УНСО, навпаки, адаптуючи традиційну націоналістичну фразеологію до сучасних реалій, здійснили ревізію базових постулатів українського націоналізму. Як наслідок, ідеологічна доктрина УНА–УНСО, основою якої була націоналістична компонента, збагатилася новими, найбільш радикальними символами та смислами. Тому для оновленої ідеологічної доктрини цієї організації характерними особливостями є значна кількість ремінісценцій, алюзій, текстуальних запозичень із праць теоретиків лівого радикалізму, а специфічними ознаками – орієнтації на створення та підтримання провокаційного іміджу, транслювання найбільш епатажних гасел, що поєднують взаємовиключні поняття.

Вуличний акціонізм УНА–УНСО характеризується винятковою театральністю і карнавальністю через звернення до практики контркультурних, постмодерністських хепенінгів та перформансів, із пропагуванням властивої «новим лівим» «веселості революції» та пародіюванням домінуючих культурних кодів. Так, Д. Корчинський, балотуючись на посаду Президента України у 2004 р., у своїй передвиборчій програмі зазначав: «Мої опоненти належать до бюрократичної верхівки. Вони гадають, що якщо вони займаються політикою, то всі мухи навкруги мають здохнути з нудоти. А насправді політика – це коли весело. Політика займає місце між літературою і музикою» [14, с. 5].

З огляду на позиціонування себе як найбільш радикальної та безкомпромісної політичної сили, для ідеології УНА–УНСО характерними є настанови на демонстративне невизнання легітимності будь-яких владних інститутів, причому їхня делегітимізація здійснюється представниками цієї організації на глибинному знаково-символічному рівні через заперечення та відкидання культурних кодів, характерних для базової культури суспільства, а також через відстоювання ідеологеми «тотального руйнування», що подається як єдина можливість революційного оновлення суспільства.

Ідеологічні та публіцистичні твори представників УНА–УНСО містять значну кількість семантем, що підкреслюють настанову на «тотальне руйнування», оскільки, як зазначає А. Луїніс, «... жага руйнування є творчою жагою» [21]. Зокрема, активісти УНА–УНСО з метою підкреслення свого безкомпромісного опозиційного статусу подаються як «партизани» [див. 23, с. 1], представники депутатського корпусу від цієї політичної сили є «агентами» [див. 10, с. 3; 37, с. 1]. З ідеологеми «тотального руйнування» випливають настанови на «провокацію», «дестабілізацію», «війну в натовпі», «велику смуту», які фактично стали гаслами і назвами програмових творів ідеологів цього об'єднання, а в політичному житті були реалізовані у вигляді організації масових

зворушень, участі в регіональних військових конфліктах тощо.

Символічного значення в ідеологічній доктрині УНА–УНСО набувають терміни «пекло», «руїни» та «боївка» як шлях до своєрідного добровільного зречення від міщанського, буржуазного благополуччя. Так, А. Лупиніс у програмовій статті «Доктрина дестабілізації» наголошує: «Це суспільство не є здатним запропонувати інший сенс життя, окрім доступу до споживання... Власність – крадіжка, конституція – брехня» [21]. Яскравим підтвердженням антимищанського пафосу є окремі цитати з «Маршу УНСО»: «Мій дім – руїни, сім'я – боївка // А заповіт – статут УНА!» або «У рай не пустять, проте у пеклі // Я твердо знаю – є УНСО!» [23, с. 1]. Подібні настанови відстоює й Д. Корчинський у брошурі «Революція спільнот»: «Ми будемо прикрашати міста не будівлями, а руїнами» [16, с. 4].

Побутовий мінімалізм, проголошуваний ідеологами УНА–УНСО, свідчить про ідейний вплив праць Г. Маркузе й орієнтований на повалення культу споживання і визволення від впливу хибних потреб із метою присвячення свого життя ефемерній «вищій» меті. С. Вишинський у статті «Філософія пограниччя: український вимір», аналізуючи філософську харизматику окремих діячів УНА–УНСО (А. Луїноса та Д. Корчинського), указує на наявність духовного зв'язку між італійським фашизмом та українським інтегральним націоналізмом [3, с. 9–10].

Варто зазначити, що деякими дослідниками, зокрема О. Дугінім, італійський фашизм розглядається як своєрідний «лівий націоналізм» [див. 7]. Тому, підтримуючи наведену вище тезу С. Вишинського, ми вбачаємо наявність у світоглядно-ідеологічній картині світу, пропонованій представниками УНА–УНСО, певних ідейних алюзій із праці Б. Муссоліні «Доктрина фашизму». Так, орієнтації на високодуховне життя, позбавлене впливів матеріалістичної цивілізації, претензії на месіанство доповнюються у фашистській ідеологічній традиції своєрідною ерзац-геройкою та демонстративною естетизацією смерті. Наприклад, поети-фашисти, як зауважує С. Кара-Мурза, проголошували: «Ми – наречені Смерті» [див. 11], а Б. Муссоліні в згаданому вище творі зазначав: «Фашист уявляє собі життя серйозним, суворим, релігійним, повністю включеним до світу моральних і духовних сил. Фашист зневажає «зручне життя» [26]. Така аскетична моральність є характерною й для УНА–УНСО, свідченням чого є окремі гасла і цитати з окремих творів представників цієї організації: «Бо краще згинуть вовком, ніж жити псом» [23, с. 1] або «Злам суспільної машини або вихід за межі вузького житейського алгоритму означає смерть для дев'ятох людей з десяти» [13, с. 98–99].

Такі настанови посилюються орієнтаціями на екзистенціальні категорії, сформованими, очевидно, під впливом ідей Ж.-П. Сартра й А. Камю, яких ідеологи УНА–УНСО вважали «вербувальниками для RAF і «Червоних бригад»

[див. 12, с. 18; 15, с. 27]. Так, Д. Корчинський уважає, що справжня сутність людини здатна виявлятися лише в пограничних психологічних ситуаціях, де існує вибір між крайнощами, зокрема через загрозу смерті [13, с. 172]. Тому запозичення фразеологічних конструкцій та сюжетів із життя представників кримінальної субкультури, звернення до тем війни (наприклад, «Життя триває, точиться війна» А. Луїноса [22, с. 1] або «Війна триває. Просто є такий глибокий тил, де ніхто не знає, що існує фронт» Д. Корчинського [15, с. 70]) є не лише результатом заперечення і спроб створення альтернативи базовому культурному комплексу суспільства, а й принциповою настановою на культивування ерзац-геройчного ореолу організації та її представників через пропаганду екстремальності й екзистенціальності буття. На їхній погляд, сенс життя – «в подвигах і в створенні для них художнього контексту» [16, с. 7], а поняття війни «є центральним і має не лише негативний, але й позитивний сенс, логіка війни спрямовує підривний розум» [21].

Ідеологами цієї організації формується геройський образ «унсовця» – незламного борця, націонал-революціонера, «вічного екзистанта». Аналіз програмових праць ідеологів УНА–УНСО засвідчує, що створення цього образу відбувається із залученням елементів фашистської естетики, на що вказує метафоричне використання танатофілічних мотивів, конструювання катастрофальності існування та незворотності трагізму долі «унсовця», сенс життя якого полягає в необхідності загинути в боротьбі за «вищу мету» всупереч «міщанським» обставинам: «Не плач, кохана, вже сурми грають // Тебе згадаю в застінку перед кінцем // Бо хто воює – той не вмирає // Повік залишиться бійцем!» або «В бою загину, не на базарі // Сьогодні я, завтра він, післязавтра ти» [23, с. 1]. Це підтверджується використанням таких семантем, як «в'язниця», «тюрма», «бій», «війна», як виявів найбільш екстремальних, екзистенційних життєвих ситуацій. Так, у виданні УНА–УНСО «Цитатник екзистанта» проголошується: «Коли тобі кажуть – це філософ, запитай – по якій статті він сидів. Коли кажуть – це поет, запитай – де він воював!» [цит. за: 9, с. 3].

А. Лупиніс у цитованій вище «Доктрині дестабілізації» зазначає: «Революціонер ставить себе поза законом як на практиці, так і емоційно. Він ототожнює себе з бандитами, грабіжниками, людьми, котрі нападають на суспільство, займаючись безпосереднім грабунком та знищенням чужої власності» [22]. Подібні екзистенційні мотиви спостерігаються й у деяких програмових творах Д. Корчинського, який підкреслював: «УНСОвці» подібні на бомжів. Саме так виглядали апостоли» [16, с. 6], закликаючи своїх прихильників «жити по-християнські – жебрацтвом та пограбунком» [16, с. 5].

Про сильний вплив маркузіанських ідей на світогляд ідеологів УНА–УНСО свідчить уживання ними відповідної термінології. Так, суспільство, на їхню думку, є «репресивним», а революційним

елементом визнаються «актуалізовані спільноти», тобто маргінальні прошарки, до яких зараховуються злочинні угруповання, депривована молодь, релігійні секти, деякі мистецькі об'єднання, революційні організації, окремі наукові школи тощо [див. 15–16]. Орієнтованість на маргінес Д. Корчинський пояснює так: «Ідея живе у своїх крайніх проявах. Вона вмирає, коли її сприймають усі» [13, с. 358].

Крім того, для ідеологів УНА–УНСО характерним є застосування творчо–естетичних методів та прийомів, притаманних діячам європейської контркультури 1960–х рр. Так, інтерпретація А. Лупиносом, Д. Корчинським та О. Вітовичем революції як способу суспільних перетворень вирізняється показною дисгармонійністю, еkleктизмом і хаотичністю використання текстуальних запозичень, гасел, алюзій. Очевидним є те, що ними робиться акцент на багатозначність та парадоксальність слова, де цінність сенсу полягає у відсутності сенсу, здійснюються спроби демонструвати зовнішню тягучість і туманність думки, за лаштунками якої перебувають глибинні смисли, досягнути які можуть лише «обрані». Це створює ауру утаємниченості та недосяжності, що, своєю чергою, дає змогу викристалізувати жорсткі субординаційні й ієрархічні відносини всередині організації, де право на «провідництво» окремих осіб не підлягає будь–яким сумнівам.

Через це ідеологи УНА–УНСО не намагаються забезпечити раціонально–прагматичне засвоєння індивідом програмових тез своєї організації, а звертаються до психоемоційних станів людини, схильної до підвищеної збудливості, емоційності, прагнення до фантазмагоричних вражень та ілюзій і, як наслідок, до афектальних, непрогнозованих учинків. Тому мозаїчність думок у творах ідеологів цієї течії перетворює ці думки на своєрідний «потік свідомості» та підкреслює фактичну безпредметність викладу бачень, оскільки, як зазначає Д. Корчинський, «...істина проявляється як ганьба, як смерть, як безглуздя...» [13, с. 41].

Показовою в цьому сенсі є вже цитована «Доктрина дестабілізації» А. Лупиноса, у якій він довільно і безсистемно поєднує цитати німецького письменника Г. Йоста «Коли я чую слово [«культура»], моя рука тягнеться до пістолета», китайського державного і політичного діяча Мао Цзедуна «Гвинтівка народжує владу», «Ворог наступає – ми відступаємо, ворог затримується – ми турбуємо, ворог зупинився – ми б'ємо, ворог відступає – ми наступаємо», одного з керівників УНА–УНСО Д. Корчинського «Цінності чужих світів нам потрібні лише як трофеї. Ікони ми намагаємо самі», теоретика міської партизанської війни Х. К. Марігелли «Бути терористом у наші дні робить честь кожній людині доброї волі», німецької екстремістки У. Майнхоф «Людина в мундирі – це свиня. Стрілянина по них справа дозволена», італійського терориста Р. Курчо «Ми хочемо всього і негайно!» тощо [див. 21].

Алюзії та запозичення зустрічаються й у програмових збірках УНА–УНСО «Хай

ненавидять, аби любили» та «Викликаю вогонь на себе». Так, вороги України за аналогією з відомим визначенням Мао Цзедуна подаються як «паперові тигри», а обґрунтування необхідності створення слов'янської імперії, де Україна має відігравати провідну роль, підкріплюється алюзією з роману бельгійського письменника Ш. де Костера «Легенда про Уленшпігеля» – «Попіл більшовизму стукає в наші серця» [див. 12, с. 6; 38, с. 63].

Сутність революції ідеологами УНА–УНСО розуміється в контексті естетизації терористичних форм політичної боротьби виключно як екзистенційний акт, що має відбуватися через спрямовану на себе провокацію, попри можливі жертви, оскільки, як уважають керівники й ідеологи цієї організації, «...революція – не вбивство, це – заковування трупів» [13, с. 112]. Так, Д. Корчинський власну поетичну збірку «Філософія смуту» присвятив «прийдешнім поколінням естетів в окопах та схронах» [17, с. 79], а А. Лупинос проголошував гасло: «Провокація – репресія – революція», вважаючи: «Політика є хрестовим походом за ідею. Ми є носіями революційної свідомості. Для нас є добрим все те, що є справді радикальним (бути радикалом, значить розуміти сенс речей)» [21].

З метою подолання можливих сумнівів у безпосередніх виконавців актів революційного терору, прихильниками якого вважали себе представники УНА–УНСО, ідеологи цієї організації свідомо трансливали найбільш агресивні гасла: «Безпрактики збройної боротьби програмові засади є пашталаканням... Насильство для нас є єдиним засобом спілкування з людьми... Бомби проти апарату гноблення ми кидаємо у свідомість мас. Їх виклик вбивство, наша відповідь вбивство. Вони вбивають, ми сплачуємо вбивством. У вбивстві їхній аргумент, у вбивстві наше спростування... Розбивайте собачі голови! Невинних немає! Ми не потребуємо іншої діалектики, окрім діалектики ножів та пістолетів» [21].

Акт терору в інтерпретації ідеологів УНА–УНСО не підлягає осмисленню, а подається ними як своєрідний психоемоційний зрив, екзистенційний «бунт» [див. 21], афектальний учинок: «Нас об'єднує одне, різне за змістом, але обов'язкове несприйняття всього, що є. Слова роз'єднують. Дія – об'єднує. Бунт має рацію... Група, що бореться, є здатною просуватися вперед лише крізь конфлікти... Ніяких довготривалих прогнозів, ніякої тактики, ніякого пашталакання з цих питань. Хто багато читає, той дурнішає... Коли на заводі погана вентиляція, необхідно підпалити помешкання директора. Акт революційної справедливості є найбільш високим актом гуманізму, можливим в суспільстві, поділеному на класи» [21].

Отже, ідеологічна доктрина УНА–УНСО еволюціонувала від класичного українського націоналізму до еkleктичного комплексу ультрареволюційних ідей, переважна більшість яких є запозиченими з різних джерел. Специфіка їх використання не лише полягає у

спробах перманентної радикалізації свідомості активу цієї організації, а й зосереджується на створенні своєрідних квазімістичних доктрин на зразок релігійних проповідей, зміст яких складно піддається раціональному осмисленню й орієнтований виключно на емоційне сприйняття індивідом. Особливості трактування представниками УНА–УНСО такого ідеологічного фетишу, як «революція», вказують на те, що для них досягнення суто політичних та соціально–економічних змін не є самоціллю, а участь у політиці розуміється як певний творчий акт, що дає змогу потрапляти в певні екстремальні ситуації та екзистенційні стани, відчувачи певні переживання й отримуючи у такий спосіб новий поштовх для літературної творчості.

Надмірне захоплення керівництвом УНА–УНСО ліворадикальними ідеями призвело до внутрішньопартійного конфлікту, у результаті чого на деякий час вийшов з організації її голова Ю. Шухевич, який не погоджувався з ідеологічними ревізіями Д. Корчинського, О. Вітовича, А. Лупиноса та ін. Після тривалої внутрішньої кризи УНА–УНСО в 1997 р. її лави залишили Д. Корчинський, О. Вітович, В. Мельник, В. Мамалига та ін.

Ідейно–культурні традиції УНА–УНСО періоду керівництва Д. Корчинського практично без змін були успадковані створеною ним у 2002 р. Всеукраїнською політичною партією «Братство», що своєю ідеологією формально проголосила «православний націонал–анархізм».

Уламки колишньої УНА–УНСО здебільшого перейшли на позиції українського інтегрального націоналізму. Кожен із керівників цих відгалужень намагався закріпити за собою скандально відомий бренд УНА–УНСО, по–різному підлаштовуючи назви під цю аббревіатуру: «Українська Національна Асамблея – Українська Народна Самооборона» в статусі політичної партії (голова – К. Фурштей), Всеукраїнська громадська організація «Українська народна асамблея – Українська національна солідарна організація» (голова – Ю. Тима), Всеукраїнська громадська організація «Українська Національна Асоціація – Українська Народна Самооборона» (голова – А. Шкіль), Всеукраїнська громадська організація «Українська Націоналістична Самооборона» (голова – В. Бобрович). Зазначені утворення активно експлуатують і претендують на одноосібне використання міфології та мілітаристської репутації колишньої єдиної УНА–УНСО. Змагаючись за репутаційну спадщину своєї організації, нечисельні активісти цих відгалужень перебувають у стані перманентного конфлікту між собою, звинувачуючи одне одного в «зраді», «співробітництві з Адміністрацією Президента України» або «роботі на спецслужбі» [див. 18; 27; 34].

Нечисленні програмно–ідеологічні праці, опубліковані на початку 2000–х рр., свідчать про ідеологічну невизначеність різних уламків УНА–УНСО. Оригінальна світоглядно–ідеологічна композиція часів Д. Корчинського, А. Лупиноса й

О. Вітовича, що базувалася на ідеях експансивного егалітарного націоналізму–мілітаризму, поступилася місцем ідеологічному сурогату з поміркованих ідей націонал–демократії, расових теорій та українського інтегрального націоналізму. Про це, зокрема, свідчить зміст програмного документа «Світоглядна доктрина УНА: жити за законами рідної землі!», який не набув широкого визнання в «унсовському» середовищі. Його автори основою діяльності оновленої УНА–УНСО вважають «ідею Нації». Феномен нації вони розглядають крізь призму расово–арійських теорій, відстоюючи тезу: «Україна ні в якому разі не повинна переймати чужі цінності, жити за чужими зразками. Це – найтяжчий гріх для України. Українці мусять жити власним розумом. У цьому полягає суть другого закону нашої землі, який випливає з життєвої місії України» [31].

Значно більшим радикалізмом в ідеологічному сенсі відзначився уламок УНА–УНСО, очолюваний Ю. Тимою. У своїх програмних документах «унсовці» Ю. Тими проголошують етнічно інтерпретоване гасло «Україна для українців!». Вони вважають себе прихильниками соціал–націоналізму, відстоюють ідею диктатури української нації, оголошують своїми ворогами прихильників комуністичної та ліберальної ідеології [див. 29].

УНА–УНСО Ю. Тими активно використовує антиімгрантську риторику. У своїй програмі прихильники Ю. Тими пропонують «вирішити проблему міграції шляхом її повного припинення» [29]. Право на постійне проживання в Україні та громадянство пропонується надавати «іноземцям українського походження, які можуть його довести» [29]. Своєю метою ця організація вважає розбудову «націонал–соціальної держави» [29].

Значне місце в ідеологічній доктрині УНА–УНСО Ю. Тими посідають ксенофобські ідеї. Так, на думку її ідеологів, посилення міграційних потоків загрожуватиме Західній Європі перетворенням на «семіто–негроїдо–монголоїдний субстрат». Також висловлюються й претензії до євреїв, про що свідчать, зокрема, матеріали під назвою «Жиди українців б'ють» [8].

Наприкінці 1990–х – на початку 2000–х рр. діяльність парамілітарних радикально налаштованих об'єднань почала затухати. Цьому сприяли насамперед ідеологічна криза внаслідок надмірної акцентуації на етнічних і расових аспектах ідеології та ідейний догматизм. Крім того, орієнтація переважно на непарламентські форми функціонування, відсутність організованої роботи з населенням, створення і трансляція ЗМІ негативного іміджу активістів цих структур, тиск із боку правоохоронних органів об'єктивно призвели до впливу активу з парамілітарних об'єднань. У поєднанні з іноземними культурно–ідеологічними впливами це зумовило появу нових форм консолідації й ідеологічної діяльності правих радикалів.

Висновки. Таким чином, аналіз ідеологічних доктрин парамілітарних об'єднань правих

радикалів засвідчив частковий розрив з інтелектуальними традиціями ОУН 1920–1940-х рр. Попри визнання інтелектуальної спадщини оунівських теоретиків сучасні праві радикали намагаються лише запозичити в них такі принципи, як революціонізм, агресивний активізм, тоталітарність і авторитарність, антилібералізм та національний егоїзм.

Лідери парамілітарних праворадикальних об'єднань прагнуть установлення суспільно-політичного ладу, який в умовах поліетнічності українського суспільства забезпечував би виняткові преференції лише представникам «титульної нації», не зважаючи на права і свободи національних меншин. Домінантне становище «титульної нації», на думку праворадикальних ідеологів, доцільно закріпити в спеціальних нормативних актах, зокрема, задля гарантування національно-пропорційного представництва в органах державної влади.

Перспективами подальших досліджень є розкриття особливостей ідеологічних доктрин сучасних парамілітарних об'єднань правих радикалів в Україні.

Список використаних джерел

1. Андрущенко, Е., 2013. «Варта Руху» та її роль у суспільно-політичних процесах в Україні 1989–1991 рр.», *Мандрівець*, №1, с.46–49.
2. Бандера, С., 1998. «Перспективи Української Революції», Дрогобич: *Вид. фірма «Відродження»*, 656 с.
3. Вишинський, С. «Філософія пограниччя: український вимір», К.: *Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*, с.9–11.
4. Гитлер, А., 1992. «Моя боротьба», М.: *ИТФ «Т-Око»*, 512 с.
5. Донцов, Д. «Націоналізм». URL: <http://dontsovnich.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=151>.
6. Донцов, Д. «Хрестом і мечем». URL: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&ctgid=20>.
7. Дугин, АГ. «Апология национализма». URL: <http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=29>.
8. «Жиди українців б'ють». URL: <http://www.una-unso.info/article/artid-1681/lang-ukr/index.html>.
9. Зайченко, Р., 2011. «Вічний бунтар», *Нацдажки Святослава*, №1 (10), с.2–3.
10. Зайченко, Р., 1995. «Гряде реорганізація апарату», *Черкаська зона*, Ч.2, с.3.
11. Кара-Мурза, СГ. «Картина мира в фашизме». URL: http://www.kara-murza.ru/books/sc_a/sc_a109.htm.
12. Корчинський, Д., 1998. «Викликаю вогонь на себе», К., 27 с.
13. Корчинський, Д., 1999. «Війна у наговні», К.: *Амадей*, 384 с.
14. Корчинський, Д., 2004. «Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Корчинського Дмитра Олександровича», *Голос України*, №183, 1 жовтня, с.5.
15. Корчинський, Д., 2004. «Революція «от кутнор»», К.: *ТОВ «Грот»*, 154 с.
16. Корчинський, Д., 1996. «Революція спільнот», К., 7 с.
17. Корчинський, Д., 2003. «Філософія смуту», К.: *Зелений нес*, 79 с.
18. Кравченко, МС. «Ідеологічна спадкоємність в українському націоналістичному русі у другій половині ХХ століття», URL: <http://dontsov-nic.com.ua/ideolohichna-spadkoemnist-v-ukrajinskomu-natsionalistichnomu-rusi-u-ii-ij-polovyni-hh-stolittya/>.
19. Ленкавський, С. «Декалог українського націоналіста (Десять заповідей)», URL: <http://svoboda-vo.at.ua/news/dekalog-ukrajinskogo-nacionalista-desyat-zapovidej/2012-02-07-777>.
20. Липа, ЮІ., 1992. «Призначення України», Л.: *Просвіта*, 274 с.
21. Лупиніс, А. «Доктрина дестабілізації», URL: <http://ntz.org.ua/?p=1866>.
22. Лупиніс, А., 2011. «Життя триває, точиться війна», *Нацдажки Святослава*, №1 (10), с.1.
23. «Марш УНСО», 1995, *Черкаська зона*, Ч.3, с.1.
24. «Ми бандерівці! Ми йдемо!», URL: <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/main/zmist2>.
25. Міхновський, МІ., 2002. «Самостійна Україна», К.: *Діокор*, 80 с.
26. Муссоліні, Б. «Доктрина фашизму», URL: http://white-society.org/index.php?name=Files&op=view_file&lid=3.
27. Пироженко, В. «Український ультранационалізм: ідеологія и ударные отряды», URL: <https://odnarodyna.org/content/ukrainskiy-ultranacionalizm-ideologiya-i-udarnye-otryady>.
28. «Програма реалізації української національної ідеї у процесі державотворення», URL: <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist4/zmist415>.
29. «Програма УНА-УНСО», URL: <http://www.unaunso.org/article.php?id=1&subid=5&artid=51&lang=ukr>.
30. Ребер, Л., 1997. «Теорія нації», Л., 192 с.
31. «Світоглядна доктрина УНА: жити за законами рідної землі!», URL: <http://blog.i.ua/community/2463/491886/>.
32. «Статут Всеукраїнської організації «Тризуб» імені С. Бандери», URL: <http://banderivets.org.ua/tstatut.html>.
33. Стецько, Я. «Дві революції», URL: <http://www.ukrcenter.com/Literatura/Ярослав-Стецько/55307-1>.
34. «Стислий курс історії УНА-УНСО», URL: <http://www.unaunso.org/articlePrint.php?id=1&subid=1&artid=32&lang=ukr>.
35. Сціборський, М., «Націократія», URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/natiocracy4.htm>.
36. Сціборський, М., 1930. «Український націоналізм і жидівство», *Розбудова нації. Орган Проводу українських націоналістів*, Ч.11–12 (35–36), с.266–273.
37. Тима, Ю., 1994. «Якщо вже і вивозити нашу ядерну зброю до Росії, то бажано конкретно в Чечню», *Українські обрії*, №15 (46), с.1.
38. «УНА-УНСО: «Хай ненавидять, аби любили», 1996, К.: *ЕВРАЗИЯ*, 78 с.
39. Ярош, Д. «Слово до побратимів: «Минуле, сучасне, майбутнє...», URL: <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist0/Jarosh/slovo>.
40. Ярош, Д. «Українська революція: ХХІ століття», URL: <http://banderivets.org.ua/?page=pages/zmist0/Jarosh/rev>.
41. Ярош, Д., 2004. «Шлях нації», Дрогобич: *Відродження*, 42 с.

References

1. Andrjushhenko, E., 2013. ««Varta Ruhu» ta її rol' u suspil'no-politychnyh procesah v Ukraїni 1989–1991 rr. («Warta Rukh» and its role in socio-political processes in Ukraine 1989–1991)», *Mandrivec*, №1, s.46–49.
2. Bandera, S., 1998. «Perspektyvy Ukraїns'koi Revoljucii» (Prospects of the Ukrainian Revolution), Drogobych: *Vyd. firma «Vidrodzhennja»*, 656 s.
3. Vyshyns'kyj, S. «Filosofija pogranychchja: ukraїns'kyj vymir (The philosophy of the frontier: Ukrainian dimension)», К.: *Nac. un-t «Kyjevo-Mogylyans'ka akademija»*, s.9–11.
4. Gitler, A., 1992. «Moja bor'ba (My struggle)», М.: *YTF «T-Oko»*, 512 s.
5. Doncov, D. «Nacionalizm (Nationalism)». URL: <http://dontsovnich.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=151>.
6. Doncov, D. «Hrestom i mechem (Cross and Sword)». URL: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&ctgid=20>.
7. Dugin, AG. «Apologija nacyonalizma (Apology of nationalism)». URL: <http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=29>.
8. «Zhydy ukraїnciv b'jut' (Jews are beating Ukrainians)». URL: <http://www.una-unso.info/article/artid-1681/lang-ukr/index.html>.
9. Zajchenko, R., 2011. «Vichnyj buntar (Eternal rebel)», *Nashhadky Svyatoslava*, №1 (10), s.2–3.
10. Zajchenko, R., 1995. «Grjade reorganizacija aparatu (The reorganization of the apparatus comes)», *Cherkas'ka zona*, Ch.2, s.3.
11. Kara-Murza, SG. «Kaptina mipa v fashyzme (Picture of the world in fascism)». URL: http://www.kara-murza.ru/books/sc_a/sc_a109.htm.

12. Korchyns'kyj, D., 1998. 'Vykykaju vohon' na sebe (I call a fire on myself)', K., 27 s.
13. Korchyns'kyj, D., 1999. 'Vijna u natovpi (The war in the crowd)', K.: *Amadej*, 384 s.
14. Korchyns'kyj, D., 2004. 'Peredvyborna programa kandydata na post Prezidenta Ukrai'ny Korchyns'kogo Dmytra Oleksandrovycha (The election program of the candidate for the post of President of Ukraine Korchynsky Dmitry Alexandrovich)', *Golos Ukrai'ny*, №183, 1 zhovtnja, s.5.
15. Korchyns'kyj, D., 2004. 'Revoljucija «ot kutjur» (The Couture Revolution)', K.: *TOV «Grot»*, 154 s.
16. Korchyns'kyj, D., 1996. 'Revoljucija spil'not (Revolutionary Communities)', K., 7 s.
17. Korchyns'kyj, D., 2003. 'Filosofija smuty (The philosophy of turmoil)', K.: *Zelenyj pes*, 79 s.
18. Kravchenko, MS. 'Ideologichna spadkojemnist' v ukrai'ns'komu nacionalistychnomu rusi u drugij polovyni XX stolittja (Ideological continuity in the Ukrainian nationalist movement in the second half of the twentieth century)', URL: <http://donto-nc.com.ua/ideolohichna-spadkoemnist-v-ukrajinskomu-natsionalistychnomu-rusi-u-ii-ij-polovyni-hh-stolittja/>.
19. Lenkavs'kyj, S. 'Dekalog ukrai'ns'kogo nacionalista (Desjat' zapovidej) (Decalogue of the Ukrainian Nationalist (Ten Commandments))', URL: http://svoboda-vo.at.ua/news/dekalog_ukrajinskogo_nacionalista_desjat_zapovidej/2012-02-07-777.
20. Lypa, Jul., 1992. 'Pryznachennja Ukrai'ny (Appointment of Ukraine)', L.: *Prosvita*, 274 s.
21. Lupynis, A. 'Doktryna destabilizacii' (The doctrine of destabilization)', URL: <http://ntz.org.ua/?p=1866>.
22. Lupynis, A., 2011. 'Zhyttja tryvaje, tocht' s'ja vijna (Life goes on, war is under way)', *Nashhadky Svjatoslava*, №1 (10), s.1.
23. 'Marsh UNSO (UNSO March)', 1995, *Cherkas'ka zona*, Ch.3, s.1.
24. 'My banderivci! My jdemo! (We are Bandera! We go!)', URL: <http://banderivets.ho.ua/index.php?page=pages/main/zmist2>.
25. Mihnovs'kyj, MI., 2002. 'Samostijna Ukrai'na (Independent Ukraine)', K.: *Diokor*, 80 s.
26. Mussolini, B. 'Doktrina fashizma (Doctrine of fascism)', URL: http://white-society.org/index.php?name=Files&op=view_file&lid=3.
27. Pirozhenko, V. 'Ukrainskij ul'tranacionalizm: ideologija i udarnye otrjady (Ukrainian ultranationalism: ideology and shock troops)', URL: <https://odnarodyna.org/content/ukrainskij-ultranacionalizm-ideologiya-i-udarnye-otryady>.
28. 'Programa realizacii' ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' u procesi derzhavotvorenja (Program of realization of the Ukrainian national idea in the process of state building)', URL: <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist4/zmist415>.
29. 'Programa UNA-UNSO (UNA-UNSO program)', URL: <http://www.unaunso.org/article.php?id=1&subid=5&artid=51&lang=ukr>.
30. Rebet, L., 1997. 'Teorija nacii' (The theory of the nation)', L., 192 s.
31. 'Svitogljadna doktryna UNA: zhyty za zakonamy ridnoi' zemli! (World-view doctrine of UNA: live according to the laws of native land!)', URL: <http://blog.i.ua/community/2463/491886/>.
32. 'Statut Vseukrai'ns'koi' organizacii' «Tryzub» imeni S. Bandery (Statute of the All-Ukrainian organization «Trident» named after S. Bandera)', URL: <http://banderivets.org.ua/ctatut.html>.
33. Stec'ko, Ja. 'Dvi revoljucii' (Two revolutions)', URL: <http://www.ukrcenter.com/Literatura/Jaroslav-Stec'ko/55307-1>.
34. 'Styslyj kurs istorii' UNA-UNSO (A brief history course of UNA-UNSO)', URL: <http://www.unaunso.org/articlePrint.php?id=1&subid=1&artid=32&lang=ukr>.
35. Scibors'kyj, M., 'Naciokratija (Nationcraft)', URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/natiocracy4.htm>.
36. Scibors'kyj, M., 1930. 'Ukrai'ns'kyj nacionalizm i zhydivstvo (Ukrainian nationalism and Jewishness)', *Rozbudova nacii*. *Organ Provodu ukrai'ns'kyh nacionalistiv*, Ch.11-12 (35-36), s.266-273.
37. Tyma, Ju., 1994. 'Jakshho vzhe i vyvozyty nashu jadernu zbroju do Rosii', to bazhano konkretno v Chechnju (If you already export our nuclear weapons to Russia, then it is desirable to go to Chechnya in particular)', *Ukrai'ns'ki obrui*, №15 (46), s.1.
38. 'UNA-UNSO: «Haj nenavydjat', aby ljubyly» (UNA-UNSO: «Let's hate to love»)', 1996, K.: *EVRAZIJA*, 78 s.
39. Jarosh, D. 'Slovo do pobratymiv: «Mynule, suchasne, majbutnje...» (Word to the fellow: «Past, present, future...»)', URL: <http://banderivets.ho.ua/index.php?page=pages/zmist0/Jarosh/slovo>.
40. Jarosh, D. 'Ukrai'ns'ka revoljucija: XXI stolittja (Ukrainian Revolution: XXI Century)', URL: <http://banderivets.ho.ua/?page=pages/zmist0/Jarosh/rev>.
41. Jarosh, D., 2004. 'Shljah nacii' (The path of the nation)', Droboych: *Vidrodzhennja*, 42 s.

* * *